

Η οικολογία του φεμινισμού και ο φεμινισμός της Οικολογίας. Ynestra King¹

Μετάφραση: Θοδωρής Σάρας

Επιμέλεια: Εύη Λ.

Η [γυναίκα] έγινε η ενσάρκωση της βιολογικής λειτουργίας, η εικόνα της φύσης, που η καταπίεση της αποτέλεσε τον τίτλο τιμής αυτού του πολιτισμού. Το όνειρο χιλιετιών ήταν η χωρίς όρια υποδούλωση της φύσης, η μετατροπή του κόσμου σε απέραντο κυνηγότοπο. Με αυτόν τον πόθο ήταν εναρμονισμένη η ιδέα του ανθρώπου στην ανδρική κοινωνία. Αυτό ήταν το νόημα του Λόγου για τον οποίο ο άντρας καυχιόταν.

-Horkheimer and Adorno, *Dialectic of Enlightenment*²

Όλα τα ανθρώπινα όντα είναι φυσικά όντα. Αυτό μοιάζει να είναι ένα προφανές γεγονός, αν και ζούμε σε μια κουλτούρα, που θεμελιώνεται πάνω στην αποκύρση και την κυριαρχία της φύσης. Αυτό έχει μια ιδιαίτερη σημασία για τις γυναίκες, διότι η πατριαρχική σκέψη θεωρεί πως αυτές είναι πιο κοντά στη φύση από τους άντρες. Αυτό ορίζει για τις γυναίκες ένα συγκεκριμένο καθήκον, τον τερματισμό της κυριαρχίας της φύσης – για την θεραπεία της αποξένωσης της ανθρώπινης από τη μη ανθρώπινη φύση. Αυτός είναι επίσης και ο τελικός σκοπός του οικολογικού κινήματος, αν και το οικολογικό κίνημα δεν είναι απαραίτητα φεμινιστικό.

Σε ένα μεγάλο μέρος τους οι οικολόγοι, με την ενασχόλησή τους με τη μη ανθρώπινη φύση, δεν κατανοούν ακόμα πως έχουν ένα συγκεκριμένο μερίδιο ευθύνης στον τερματισμό της κυριαρχίας πάνω στις γυναίκες. Δεν κατανοούν πως ο κεντρικός λόγος της γυναικείας καταπίεσης είναι η συσχέτιση της με την απεχθή φύση για την οποία τόσο νοιάζονται. Το μίσος των γυναικών και το μίσος προς τη φύση συνδέονται στενά και αλληλοενισχύονται. Ξεκινώντας από αυτή την αφετηρία, το άρθρο διερευνά γιατί ο φεμινισμός και η οικολογία χρειάζονται ο ένας την άλλη, και προτείνει τις αρχές για μια θεωρία του οικολογικού φεμινισμού: τον οικοφεμινισμό.

Τι είναι η οικολογία;

Η οικολογική επιστήμη ασχολείται με τις αλληλοσυσχετίσεις ανάμεσα σε όλες τις μορφές της ζωής. Στοχεύει στην εναρμόνιση των σχέσεων της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης φύσης. Είναι μια ενοποιητική επιστήμη στην εποχή του θρυμματισμού και της εξειδίκευσης. Είναι επίσης μια κριτική επιστήμη, που γειώνει και απαιτεί την κριτική της υπάρχουσας κοινωνίας. Είναι μια ανασκευαστική επιστήμη γιατί προτείνει τις κατευθύνσεις για την ανοικοδόμηση της ανθρώπινης κοινωνίας σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον.

Οι κοινωνικοί οικολόγοι αναρρωτούνται πως μπορούμε να επιβιώσουμε στον πλανήτη και αναπτύξουν συστήματα παραγωγής της τροφής και της ενέργειας, αρχιτεκτονική και τρόπους ζωής, που θα επιτρέψουν τα ανθρώπινα όντα να ζήσουν και να ικανοποιήσουν τις υλικές τους ανάγκες σε αρμονία με τη μη ανθρώπινη φύση. Αυτή η εργασία οδήγησε στην κοινωνική κριτική των βιολόγων και σε μια εξερεύνηση της βιολογίας και της οικολογίας από τους κοινωνικούς στοχαστές. Η οπτική που συνειδητά προσπαθεί να ενοποιήσει τις βιολογικές και κοινωνικές πλευρές των σχέσεων ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα και το περιβάλλοντος τους είναι γνωστή ως *κοινωνική οικολογία*. Αυτή η οπτική, που αναπτύχθηκε κατά κύριο λόγο από τον Μάρρεν

1 Η Ynestra King είναι οικοφεμινίστρια, καθηγήτρια προφορικής ιστορίας, θεμελιώτρια του κινήματος Women and Life on Earth και του φεμινιστικού αντιμιλιταριστικού κινήματος, καθώς και της Committee on Women, Population and Environment. Η πρόσφατη δουλειά της σχετίζεται με τις αφηγήσεις για την αναπηρία και τις πολιτικές του σώματος, εστιάζοντας κύρια στις γυναίκες και την αναπηρία. Το κείμενο *The Ecology of Feminism and the Feminism of Ecology*, βρίσκεται στο Mary Heather MacKinnon and Moni McIntyre, Eds, *Readings in Ecology and Feminist Theology*, 1995, σελ 150-159.

2 Για τη μετάφραση του συγκεκριμένου αποσπάσματος ακολούθησα την ελληνική μετάφραση της *Διαλεκτικής του Διαφωτισμού των Χορκχάιμερ και Αντόρνο*, από τον Λευτέρη Αναγνώστου και τις εκδόσεις Νήσος (1996), σελ 394-395. Η παραπομπή στο πρωτότυπο έργο της Ynestra είναι στο Max Horkheimer and Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment*, Seabury Press, New York, 1972, σελ 24. (ΣτΜ)

Μπούκτσιν³, στον οποίο χρωστάω τη δική μου κατανόηση της κοινωνικής οικολογίας, έχει ενσαρκώσει την αναρχική κριτική, που συνδέει την κυριαρχία και την ιεραρχία με την ανθρώπινη κοινωνία με την λεηλασία της μη ανθρώπινης φύσης. Ενώ αυτή η ανάλυση είναι χρήσιμη, η κοινωνική οικολογία χωρίς τον φεμινισμό είναι ανολοκλήρωτη.

Ο φεμινισμός γειώνει αυτή την κριτική της κυριαρχίας θεωρώντας πως το πρωτότυπο άλλων μορφών κυριαρχίας είναι αυτής του άντρα πάνω στη γυναίκα. Πιθανά, ο φεμινισμός δημιουργεί μία πραγματική παγκόσμια κοινότητα συμφερόντων μεταξύ των ανθρώπων του κόσμου, που είναι ιδιαίτερα προσανατολισμένοι στη ζωή των γυναικών. Η φεμινιστική ανάλυση παρέχει τη θεωρία, το πρόγραμμα, και τη μέθοδο χωρίς την οποία η ριζοσπαστική δυνατότητα της κοινωνικής οικολογίας παραμένει ανολοκλήρωτη. Ο οικοφεμινισμός αναπτύσσει τις συνδέσεις ανάμεσα σε οικολογία και φεμινισμό, που η κοινωνική οικολογία χρειάζεται προκειμένου να φτάσει στον δικό της δηλωμένο σκοπό: της δημιουργίας ενός ελεύθερου και οικολογικού τρόπου ζωής.

Αλλά ποιες είναι αυτές οι συνδέσεις; Η κοινωνική οικολογία αμφισβητεί τη δυϊστική πίστη πως η φύση και η κουλτούρα είναι διαχωρισμένες και αντιτιθέμενες. Ο οικοφεμινισμός βλέπει τον μισογυνισμό στη ρίζα αυτής της αντίθεσης. Οι οικοφεμινιστικές αρχές βασίζονται στις ακόλουθες πεποιθήσεις:

1. Ο δυτικός βιομηχανικός πολιτισμός που οικοδομήθηκε σε αντίθεση με τη φύση αλληλεπιδρά διαλεκτικά και ενισχύει την καθυπόταξη των γυναικών, γιατί αυτές θεωρούνται πως βρίσκονται πιο κοντά στη φύση. Επομένως, οι οικοφεμινίστριες αναλαμβάνουν τους αγώνες για ζωή όλης της φύσης ως δικές τους.

2. Η ζωή στη γη δεν είναι ιεραρχική αλλά ένα αλληλοσυνδεόμενο δίκτυο-ιστός (web). Δεν υπάρχει φυσική ιεραρχία· η ανθρώπινη ιεραρχία προβάλλεται πάνω στη φύση και μετά, χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει την κοινωνική κυριαρχία. Επομένως, η οικοφεμινιστική θεωρία αναζητά τις συνδέσεις ανάμεσα σε όλες τις μορφές της κυριαρχίας, περιλαμβάνοντας την κυριαρχία της μη ανθρώπινης φύσης, και η οικοφεμινιστική πράξη είναι απαραίτητα αντιιεραρχική.

3. Ένα υγιές ισορροπημένο οικοσύστημα, που συμπεριλαμβάνει τους ανθρώπινους και μη ανθρώπινους κατοίκους του, πρέπει να διατηρεί την ποικιλομορφία. Οικολογικά, η περιβαλλοντική απλούστευση είναι τόσο σημαντικό πρόβλημα όσο και η περιβαλλοντική μόλυνση. Η βιολογική απλούστευση, δηλαδή, η εξάλειψη ολόκληρων ειδών, είναι ανάλογη με τον περιορισμό της ανθρώπινης ποικιλομορφίας σε απρόσωπους εργαζόμενους, ή στην ομογενοποίηση του γούστου και της κουλτούρας μέσω την αγορών της μαζικής κατανάλωσης. Η κοινωνική ζωή και η φυσική ζωή κυριολεκτικά απλοποιούνται σε ανόργανη ύλη για την εξυπηρέτηση της κοινωνίας των αγορών. Επομένως χρειαζόμαστε ένα παγκόσμιο, αποκεντρωμένο κίνημα, που θα θεμελιώνεται στα κοινά συμφέροντα ενώ θα ενθαρρύνει την ποικιλομορφία και θα αντιτίθεται σε όλες τις μορφές κυριαρχίας και βίας. Πιθανά, ο οικοφεμινισμός είναι ένα τέτοιο κίνημα.

4. Η επιβίωση των ειδών απαιτεί μια ανανέωση της κατανόησης της σχέσης μας με τη φύση, της δικής μας σωματικής φύσης, και της μη ανθρώπινης φύσης γύρω μας· απαιτεί μία αμφισβήτηση του δυϊσμού φύσης-κουλτούρας και μια αντίστοιχη ριζοσπαστική ανοικοδόμηση των ανθρώπινης κοινωνίας, σύμφωνα με τις αρχές του φεμινισμού και της οικολογίας. Όπως λέει η Adrienne Rich, “Όταν μιλάμε για μετασχηματισμό μιλάμε με μεγαλύτερη ακρίβεια για το όραμα μιας διαδικασίας με την οποία δεν αφήνουμε κανένα έδαφος και σε κανένα βάθος χωρίς αλλαγή, ώστε η κοινωνία να αναδύεται ως το πιο βασικό πεδίο της κατάκτησης των γυναικών και της φύσης από τους άντρες...”⁴

Το οικολογικό κίνημα, στη θεωρία και στην πράξη, προσπαθεί να μιλήσει για τη φύση – την “άλλη” που δεν έχει φωνή και δεν γίνεται αντιληπτή ως υποκείμενο στον πολιτισμό μας. Ο φεμινισμός εκφράζει την άρνηση πως η πρωταρχική “άλλη” στην πατριαρχική ανθρώπινη

3 Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*, Cheshire Books, Palo Alto, 1982. Στα ελληνικά *Η Οικολογία της Ελευθερίας: Η ανάδυση και η διάλυση της Ιεραρχίας* έχει μεταφραστεί από τον Σταύρο Καραγεωργιάκη και εκδοθεί από την Αντιγόνη (2016) (Στμ)

4 Adrienne Rich, *On Lies, Secrets and Silence*, W.W. Norton, New York, 1979, σελ. 248

κοινωνία πρέπει να σωπάσει ή διαφορετικά να πάψει να είναι η “άλλη”. Η αμφισβήτηση της κοινωνικής κυριαρχίας εκτείνεται πέρα από το φύλο σε όλα τα είδη της κοινωνικής κυριαρχίας, γιατί η κυριαρχία του φύλου, της φυλής, και της τάξης και η κυριαρχία της φύσης αλληλοενισχύονται. Οι γυναίκες είναι οι “άλλες” της ανθρώπινης κοινωνίας, που παρέμεναν σιωπηλές στο δημόσιο χώρο, ενώ τώρα μιλάνε μέσα από το φεμινιστικό κίνημα.

Γυναίκες, Φύση και Κουλτούρα: η οικοφεμινιστική θέση

Στο έργο της οικοδόμησης του δυτικού βιομηχανικού πολιτισμού, η φύση έγινε κάτι που κυριαρχείται, ξεπερνιέται, και φτιάχτηκε για να υπηρετεί τις ανάγκες των ανθρώπων. Η φύση ξεγυμνώθηκε από τις μαγικές δυνάμεις και ιδιότητες της, ανάχθηκε σε “φυσικούς πόρους” προς εκμετάλλευση από τα ανθρώπινα όντα, προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τους σκοπούς του ανθρώπου, οι οποίοι καθορίστηκαν σε αντίθεση με τη φύση (βλέπε πως η Merchant ερμηνεύει την επιστημονική επανάσταση ως θάνατο της φύσης, και ισχυρίζεται πως αυτό ήταν επιζήμιο για τις γυναίκες)⁵ Η δυϊστική χριστιανιστική κυριάρχησε με την πτώση των παλιών πολυθεϊστικών θρησκειών, του παγανισμού, και των ανιμιστικών συστημάτων πίστης.⁶ Με την απομυθοποίηση της φύσης δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για την ανεξέλεγκτη επιστημονική έρευνα και τεχνολογική εκμετάλλευση της.⁷ Υποφέρουμε σήμερα τις συνέπειες των πεποιθήσεων του απεριόριστου ελέγχου πάνω στη φύση και την ικανότητα της επιστήμης να λύσει κάθε πρόβλημα, καθώς τα πυρηνικά εργοστάσια χτίζονται χωρίς προβλέψεις για τη διαχείριση των αποβλήτων, και οι δορυφόροι στέλνονται στο διάστημα χωρίς πρόβλεψη για την ανάκτηση τους.

Με αυτό τον τρόπο, η φύση έγινε η “άλλη”, κάτι ουσιαστικά διαφορετικό από το κυρίαρχο, για να αντικειμενοποιηθεί και να υποταχθεί. Οι γυναίκες που ταυτίζονται με τη φύση, έχουν παρόμοια αντικειμενοποιηθεί και υποταχθεί στην πατριαρχική κοινωνία. Οι γυναίκες και η φύση, με αυτή την έννοια, είναι οι αυθεντικές “άλλες”. Η Σιμόν ντε Μπωβουάρ έκανε ξεκάθαρη αυτή τη σύνδεση. Για την Μπωβουάρ, η “υπέρβαση” είναι έργο της κουλτούρας, είναι έργο των αντρών. Είναι η διαδικασία ξεπεράσματος της εμμέλειας, μια διαδικασία οικοδόμησης μιας κουλτούρας που βασίζεται πάνω στην αυξανόμενη κυριαρχία της φύσης. Είναι επιχείρηση. Η “εμμέλεια” συμβολίζεται από τις γυναίκες, είναι αυτή που καλεί πίσω τους άντρες, αυτή που θυμίζει στον άντρα ό,τι θέλει να ξεχάσει. Είναι αυτή η δική του σύνδεση με τη φύση, που ο άντρας πρέπει να ξεχάσει και να ξεπεράσει, προκειμένου να πετύχει την ανθρωπότητα και την υπέρβαση:

“Ο άντρας αναζητά στη γυναίκα το Άλλο ως Φύση και ως το συντροφικό του Όν. Αλλά γνωρίζουμε τι διχασμένα συναισθήματα εμπνέει η Φύση στον άντρα. Την εκμεταλλεύεται, αλλά αυτή τον διαλύει, γεννιέται από αυτή αλλά πεθαίνει μέσα σε αυτή· είναι η πηγή του Είναι του και το βασίλειο, το οποίο υποτάσσει στη θέληση του. Η φύση είναι μια φλέβα σιχαμερού υλικού στο οποίο η ψυχή φυλακίζεται, η φύση είναι η υπέρτατη πραγματικότητα· είναι ενδεχομενική και Ιδέα,

5 Carolyn Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*, Harper & Row, New York, 1980.

* ΣτΜ _ Στον πρόλογο της έκδοσης του 1990 του *Death of Nature* η Merchant γράφει: “Μεταξύ του 16ου και 17ου αιώνα η εικόνα μιας ζωντανής θηλυκής Γης στο κέντρο του οργανικού κόσμου έδωσε τη θέση της σε μια μηχανιστική θεώρηση στην οποία η φύση κατασκευάστηκε ως νεκρή και παθητική, για να κυριαρχηθεί και να ελεγχθεί από τους ανθρώπους. Το *Death of Nature* ασχολείται με τις οικονομικές, πολιτισμικές, και επιστημονικές αλλαγές μέσω των οποίων προέκυψε αυτός ο τεράστιος μετασχηματισμός. Προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συνέλαβαν τη φύση στην Βιομηχανική Επανάσταση, διερωτώμαι όχι μόνο για τις αμετάβλητες ουσίες, αλλά επίσης για τις συνδέσεις ανάμεσα στην κοινωνική αλλαγή και τις μεταβαλλόμενες κατασκευές της φύσης. Παρομοίως, όταν οι γυναίκες σήμερα προσπαθούν να αλλάξουν την κυριαρχία της φύσης από την κοινωνία, δρουν προκειμένου να ανατρέψουν τις νεωτερικές κατασκευές της φύσης και των γυναικών ως πολιτισμικά παθητικών και κατώτερων.” ο.π σελ xvi (1990)

6 Rosemary Radford Ruether, *New Woman/New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation*. Seabury Press, New York, 1975 .

7 Merchant, όπως παραπάνω.

το πεπερασμένο και το όλον· είναι αυτή που αντιτίθεται στο Πνεύμα, και το Πνεύμα στον εαυτό του. Πότε σύμμαχη, πότε εχθρός, εμφανίζεται ως το μαύρο χάος από το οποίο η ζωή αναβλύζει, ως η ζωή καθεαυτή, και ως το επέκεινα προς το οποίο η ζωή τείνει. Η Γυναίκα συνοψίζει τη Φύση ως Μητέρα, ως Γυναίκα, ως Ιδέα· αυτές οι μορφές πότε ανακατεύονται και πότε συγκρούονται, και κάθε μία από αυτές είναι διπλοπρόσωπη.⁸

Για την Μπωβουάρ, ο πατριαρχικός πολιτισμός σχετίζεται με την άρνηση της αντρικής θνητότητας – την οποία υπενθυμίζουν οι γυναίκες και η φύση. Οι γυναικείες δυνάμεις της τεκνοποίησης διακρίνονται από τις δυνάμεις της δημιουργίας – τα επιτεύγματα μέσω της κουλτούρας με τα οποία οι άντρες πετυχαίνουν την αθανασία. Αν και αυτή η υπέρβαση πάνω από τις γυναίκες και τη φύση ποτέ δεν μπορεί να είναι ολική, και επομένως και η αβεβαιότητα, η απουσία του εαυτού χωρίς την άλλη, η εξάρτηση του εαυτού από την άλλη τόσο υλικά όσο και συναισθηματικά. Έτσι ο πατριαρχικός πολιτισμός αναπτύσσει έναν φετιχισμό αγάπης-μίσους των γυναικείων σωμάτων, που βρίσκει την απόλυτη εκδήλωση του στις σαδομαζοχιστικές, πορνογραφικές επιδείξεις των γυναικών ως αντικείμενα για καθυπόταξη, ταπείνωση, και βιασμό – μια οπτική αναπαράσταση αυτών των φόβων και επιθυμιών (βλέπε Griffin, *Pornography and Silence*, για μια πληρέστερη ανάπτυξη της σχέσης μεταξύ φύσης και μίσους, γυναίκας και μίσους, και πορνογραφίας)⁹

Η σημαντική συνεισφορά του έργου της Μπωβουάρ είναι να δείξει ότι οι άντρες επιδιώκουν να βρουν τρόπους για να κυριαρχήσουν στις γυναίκες και τη φύση για λόγους που δεν είναι απλά οικονομικοί. Το κάνουν επίσης και για ψυχολογικούς λόγους που σχετίζονται με την άρνηση ενός κομματιού του εαυτού τους, όπως κάνουν και με άλλες πράξεις που κατασκευάζουν την αντρική κουλτούρα. Η διαδικασία ξεκινάει με την καταπίεση της τρυφερότητας και της ενσυναίσθησης των μικρών αγοριών, και την καθοδήγηση της φυσικής ανθρώπινης περιέργειας και της χαράς τους στο να επιδράσουν πάνω στον κόσμο γύρω τους, με υπεροπτικές στάσεις και καταστροφικά πάθη.

Για τους άντρες που μεγαλώνουν στις κουλτούρες μίσους κατά των γυναικών, το γεγονός πως έχουν γεννηθεί από γυναίκες και εξαρτιούνται από την μη ανθρώπινη φύση για την ύπαρξη τους, είναι τρομακτικό. Η διαδικασία της αντικειμενοποίησης, της μετατροπής των γυναικών και της φύσης σε “άλλες” που πρέπει να ιδιοποιηθούν και να κυριαρχηθούν, βασίζεται σε μια βαθιά λήθη των αντρών, που λησμονούν ότι γεννήθηκαν από γυναίκες, ότι εξαρτιόταν από αυτές στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, που ήταν αβοήθητοι, και ότι εξαρτώνται από την μη ανθρώπινη φύση σε ολόκληρη τη ζωή τους· κάτι που τους επιτρέπει πρώτα να αντικειμενοποιηθούν και μετά να κυριαρχήσουν. “Η απώλεια της μνήμης ως υπερβατική προϋπόθεση της επιστήμης. Κάθε αντικειμενοποίηση είναι μια λήθη”¹⁰

Αλλά αυτό το απωθούμενο μέρος των αντρών ποτέ δεν εξαφανίζεται ολοκληρωτικά. Η μνήμη διατηρεί τη γνώση της θνητότητας και τον φόβο της δύναμης των γυναικών. Υπάρχει μία βασική ευθραυστότητα της έμφυλης ταυτότητας, η οποία αναδύεται όταν οι αλήθειες που ο άντρας λαμβάνει σχετικά με τις “γυναίκες” και τους “άντρες” αμφισβητούνται, και τα φύλα αποκλίνουν από τους “φυσικούς” τους ρόλους. Η αντίθεση στην όχι και τόσο ριζοσπαστική Μεταρρύθμιση των Ίσων Δικαιωμάτων (Equal Rights Amendment) μπορεί μερικά να εξηγηθεί σε αυτή τη βάση. Περισσότερο απειλητικό για τους άντρες είναι το κίνημα της ομοφυλοφιλίας και της απελευθέρωσης των γκέι, γιατί ορίζουν μια πιο ριζοσπαστική αλήθεια – ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν είναι ανεξίτηλος, ούτε είναι φυσικά ετεροσεξουαλικός. Ιδιαίτερα ο

8 Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Modern Library, Random House, New York, 1968, σελ. 144. Στα ελληνικά Το Δεύτερο Φύλο έχει εκδοθεί από το Μεταίχμιο (2009) σε μετάφραση της Κωνσταντίνου Τζένης.

9 Susan Griffin, *Pornography and Silence: “Culture’s” Revenge against Nature*, Harper & Row, New York, 1981.

10 Horkheimer, ο.π, σελ. 230. (Εδώ χρησιμοποιώ το απόσπασμα από την ελληνική μετάφραση της Διαλεκτικής των Αντόρνο και Χορκχάμερ, ο.π σελ 369. Αντικατέστησα μόνο τον όρο “εκπραγμάτιση” της μετάφρασης του Λευτέρη Αναγνώστου, με τον όρο “αντικειμενοποίηση” (objectification) , προκειμένου η αναγνώστρια να μπορεί να παρακολουθήσει εδώ τη σκέψη της Ynestra King. ΣτΜ)

λεσβιασμός, που υποδηλώνει πως οι γυναίκες κατέχουν αυτή την αποκυρηγμένη αρχέγονη δύναμη για αυτοικανοποίηση, θυμίζει στους άντρες πως μπορεί να είναι άχρηστοι. Οι άντρες αναγκάζονται να θυμηθούν την εξάρτησή τους από τις γυναίκες, που υποστηρίζουν και μεσολαβούν στην κατασκευή της ιδιωτικής πραγματικότητας τους και του δημόσιου πολιτισμού τους. Επαναλαμβάνω πως δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να απωθηθεί η μνήμη και να καταπιεστούν οι γυναίκες.

Η αναγνώριση των συνδέσεων ανάμεσα στις γυναίκες και στη φύση και τη θέση της γυναίκας ως μιας μορφής γεφύρωσης μεταξύ φύσης και κουλτούρας θέτει τρεις πιθανές κατευθύνσεις για τον φεμινισμό. Η μία κατεύθυνση είναι η ενσωμάτωση των γυναικών στον κόσμο της κουλτούρας και της παραγωγής, αποκόποντας τη σύνδεση γυναίκας-φύσης. Η ανθρωπολόγος Sherry Ortner γράφει σχετικά, “Ουσιαστικά, τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες μπορούν και πρέπει να συμπεριλαμβάνονται ισότιμα στα έργα δημιουργίας και υπέρβασης. Μόνο τότε μπορεί να θεωρηθεί ότι οι γυναίκες ευθυγραμμίζονται με την κουλτούρα, σε μια διαλεκτική συνεχή εξέλιξη της κουλτούρας με τη φύση.”¹¹ Η θέση αυτή δεν αμφισβητεί τον δυϊσμό φύσης-κουλτούρας, και είναι μία θέση που παίρνουν οι περισσότερες σοσιαλίστριες φεμινίστριες (βλέπε King, “Feminism and the Revolt of Nature”)¹² αλλά και από τις Beauvoir και Ortner παρά τις ιδέες τους για τις συνδέσεις που υπάρχουν μεταξύ γυναικών και φύσης. Αυτές βλέπουν τον διαχωρισμό της σύνδεσης γυναίκας-φύσης ως προϋπόθεση της γυναικείας απελευθέρωσης.

Άλλες φεμινίστριες έχουν τονίσει τη σύνδεση γυναίκας-φύσης: η γυναίκα και η φύση, το πνευματικό και το διαισθητικό, εναντίον του άντρα και της κουλτούρας της πατριαρχικής ορθολογικότητας.¹³ Η θέση αυτή επίσης δεν αμφισβητεί αναγκαστικά τον δυϊσμό φύσης-κουλτούρας ούτε αναγνωρίζει ότι η οικολογική ευαισθησία των γυναικών και ο προσανατολισμός τους στη ζωή είναι μια κοινωνικοποιημένη αντίληψη, η οποία θα μπορούσε να κοινωνικοποιηθεί μέσα από εμάς ανάλογα με την καθημερινή ζωή μας. Δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε πως οι γυναίκες που τοποθετούνται σε θέσεις πατριαρχικής εξουσίας θα πράττουν διαφορετικά από τους άντρες, ή ότι μπορούμε να κάνουμε την φεμινιστική επανάσταση χωρίς να κατανοήσουμε συνειδητά την ιστορία και να συγκρουστούμε με τις υπάρχουσες οικονομικές και πολιτικές δομές της εξουσίας.

Ο οικοφεμινισμός προτείνει μια τρίτη κατεύθυνση: την αναγνώριση πως αν και ο δυϊσμός φύση-κουλτούρα είναι ένα προϊόν της κουλτούρας, μπορούμε παρόλα αυτά να επιλέξουμε συνειδητά να μην διαχωρίσουμε τη σύνδεση γυναίκας-κουλτούρας μέσω της ένωσης μας με την αντρική κουλτούρα. Μπορούμε μάλλον να τη χρησιμοποιήσουμε ως πλεονέκτημα για τη δημιουργία μιας διαφορετικής κουλτούρας και πολιτικής που θα ενσωματώνει, τις διαισθητικές, πνευματικές, και ορθολογικές μορφές της γνώσης, αγκαλιάζοντας τόσο το επιστημονικό όσο και το

11 Sherry B. Ortner, “Is Female to Male as Nature is to Culture?” *Woman, Culture and Society*, Michele Zimbalist Rosaldo and Louis Lamphere, eds., Stanford University Press, Stanford, 1974, σελ. 87 .

12 Ynestra King, “Feminism and The Revolt of Nature,” *Heresies* 13: 12-16, Fall 1981.

13 Πολλές τέτοιες φεμινίστριες αποκαλούνται οικοφεμινίστριες. Μερικές από αυτές παραπέμπουν στο έργο της Susan Griffin's *Woman and Nature* (Harper & Row, San Francisco, 1978) ως πηγή της δικής τους κατανόησης των βαθιών συνδέσεων ανάμεσα στις γυναίκες και τη φύση και της πολιτικής τους. Το *Woman and Nature* είναι ένα εμπνευσμένο ποιητικό έργο με πολιτικές συνέπειες. Διερευνά το έδαφος της βαθύτερης φυσικότητας μας, αλλά δεν διαβάζεται ως ένα περίγραμμα κάποιας πολιτικής. Το να χρησιμοποιείς το έργο της Griffin ως τέτοιο, σημαίνει πως το μετατρέπεις σε κάτι που δεν είχε πρόθεση να είναι. Στις προσωπικές συζητήσεις μας και σε πιο ξεκάθαρα πολιτικά κείμενα της όπως το *Pornography and Silence* (1981), η Griffin τοποθετείται ενάντια στον δυϊσμό, παλεύοντας να γεφυρώσει τις ψευδείς αντιθέσεις της φύσης με την κουλτούρα, του πάθους με τη λογική. Τόσο η επιστήμη όσο και η ποίηση είναι βαθιά διαισθητικές διαδικασίες. Ένα άλλο έργο στο οποίο συχνά παραπέμπουν οι οικοφεμινίστριες είναι αυτό της Mary Daly *Gynecology* (1978). Η Daly είναι θεολόγος/φιλόσοφος, είναι επίσης και μια εμπνευσμένη στοχάστρια, αλλά και μια αυθεντική δυαλιστική διανοήτρια, που αντιστρέφει τις “αλήθειες” της πατριαρχικής θεολογίας. Αν και η σκέψη της Daly μου έχει προσφέρει πολλά, η δική μου οπτική διαφέρει από τη δική της στο ότι εγώ θεωρώ πως κάθε πραγματική οικολογική πολιτική, συμπεριλαμβανομένης και του οικολογικού φεμινισμού, πρέπει να είναι ουσιαστικά αντιδυαλιστική.

μαγικό στο βαθμό που αυτό μας καθιστά ικανές να μετασηματίσουμε τη διάκριση φύσης-κουλτούρας και να οραματιστούμε και να δημιουργήσουμε μια ελεύθερη, οικολογική κοινωνία.

Ο οικοφεμινισμός και η τομή του φεμινισμού με την οικολογία

Οι συνέπειες μιας κουλτούρας που βασίζεται στην απαξίωση του “δίνω ζωή” και το εγκώμιο του “παίρνω ζωή” (life-giving, life-taking) είναι σημαντικές για την οικολογία και για τις γυναίκες. Το γεγονός αυτό για την κουλτούρα μας συνδέει τη θεωρία και την πολιτική του οικολογικού κινήματος με εκείνες του φεμινιστικού κινήματος. Η Adrienne Rich είχε γράψει:

“Έχουμε θεωρηθεί για πολλούς αιώνες ως καθαρή Φύση, μας έχουν εκμεταλλευθεί και βιάσει όπως τη γη και το ηλιακό σύστημα· μικρή κατάπληξη προκαλεί εάν τώρα λαχταράμε να γίνουμε Κουλτούρα: καθαρό πνεύμα, νους. Και είναι ακριβώς αυτή η κουλτούρα και οι πολιτικοί θεσμοί της, που μας έχουν χωρίσει από τον εαυτό μας. Με αυτό τον τρόπο χωρίστηκε και από τη ζωή, και έγινε η θανατηφόρα κουλτούρα της ποσοτικοποίησης, της αφαίρεσης, και της θέλησης για δύναμη, η οποία έφτασε στο πιο ραφιναρισμένο σημείο της καταστροφικότητας της σε αυτόν τον αιώνα. Είναι αυτή η κουλτούρα και η πολιτική της αφαίρεσης, για την οποία οι γυναίκες συζητούν για να αλλάξουν, για να τη φέρουν να λογοδοτήσει στους ανθρώπινους όρους.”¹⁴

Ο τρόπος για να γειωθεί μια φεμινιστική κριτική “της κουλτούρας και της πολιτικής της αφαίρεσης” είναι η συνειδητή οικολογική οπτική που εφαρμόζουμε σε όλες τις θεωρίες και στρατηγικές, με παρόμοιο τρόπο που μαθαίνουμε και εφαρμόζουμε τους ταξικούς και φυλετικούς παράγοντες σε κάθε φάση της φεμινιστικής ανάλυσης.

Παρόμοια η οικολογία χρειάζεται μια φεμινιστική οπτική. Χωρίς μια διεξοδική φεμινιστική ανάλυση της κοινωνικής κυριαρχίας που αποκαλύπτει τις αλληλοσυνδεόμενες ρίζες του μισογυνισμού με το μίσος για τη φύση, η οικολογία παραμένει μια αφαίρεση: είναι ανολοκλήρωτη. Εάν οι άντρες επιστήμονες οικολόγοι και οι κοινωνικοί οικολόγοι αποτύχουν να ασχοληθούν με τον μισογυνισμό – τη βαθύτερη στις ζωές τους εκδήλωση του μίσους της φύσης – δεν ζουν οικολογικές ζωές ούτε δημιουργούν την οικολογική κοινωνία που ισχυρίζονται.

Οι σκοποί της εναρμόνισης της ανθρωπότητας και της μη ανθρώπινης φύσης, και στο βιωματικό και στο θεωρητικό επίπεδο, δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς τη ριζοσπαστική θεώρηση και κατανόηση του φεμινισμού. Οι δίδυμες έννοιες του οικοφεμινισμού – της ανθρώπινης απελευθέρωσης και της σχέσης μας με την μη ανθρώπινη φύση – ανοίγει το δρόμο για την ανάπτυξη μιας ομάδας ηθικών, που απαιτούνται για την λήψη αποφάσεων σχετικά με την τεχνολογία. Η τεχνολογία σηματοδοτεί τα εργαλεία που τα ανθρώπινα όντα χρησιμοποιούν για να αλληλεπιδράσουν με τη φύση, περιλαμβάνοντας κάθετι από το φτυάρι μέχρι τις πυρηνικές βόμβες.

Ο οικοφεμινισμός επίσης συνεισφέρει στην κατανόηση των συνδέσεων της κυριαρχίας πάνω στα πρόσωπα με την κυριαρχία πάνω στην ανθρώπινη φύση. Η οικολογική επιστήμη μας λέει πως δεν υπάρχει ιεραρχία στη φύση καθαυτή, αλλά μάλλον ότι η ιεραρχία στην ανθρώπινη κοινωνία προβάλλεται πάνω στη φύση. Ο οικοφεμινισμός χρησιμοποιεί τη φεμινιστική θεωρία, η οποία επιβεβαιώνει πως η κυριαρχία πάνω στη γυναίκα ήταν η πρώτη κυριαρχία στην ανθρώπινη κοινωνία, από την οποία πήγασαν όλες οι άλλες ιεραρχίες – της θέσης, της τάξης, της πολιτικής εξουσίας. Οικοδομώντας πάνω σε αυτή την αποκάλυψη της ιδεολογίας της φυσικής ιεραρχίας των υποκειμένων, ο οικοφεμινισμός χρησιμοποιεί την οικολογική προοπτική για να αναπτύξει τη θέση πως δεν υπάρχει ιεραρχία στη φύση: μεταξύ υποκειμένων, ανάμεσα στα υποκείμενα και τον

---

14 Adrienne Rich , *Of Woman Born* , W.W. Norton, New York, 1976, σελ. 285.

υπόλοιπο φυσικό κόσμο, ή μεταξύ των πολλών μορφών της μη ανθρώπινης φύσης. Ζούμε στη γη μαζί με εκατομμύρια είδη, ένα από τα οποία είναι τα ανθρώπινα είδη. Ακόμη τα ανθρώπινα είδη στην πατριαρχική μορφή είναι τα μοναδικά είδη που φέρουν μια συνειδητή πεποίθηση ότι είναι εξουσιοδοτημένα να κυριαρχήσουν πάνω στα άλλα είδη, και σε ολόκληρο τον πλανήτη. Παραδόξως, τα ανθρώπινα είδη εξαρτώνται απόλυτα από την μη ανθρώπινη φύση. Δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς το υπόλοιπο της φύσης· αυτή όμως θα μπορούσε να ζήσει χωρίς εμάς.

Ο οικοφεμινισμός αντλεί επίσης από μια άλλη βασική αρχή της οικολογικής επιστήμης – της ενότητας μέσα στη διαφορά – και την αναπτύσσει πολιτικά. Η ποικιλομορφία στη φύση είναι αναγκαία, και εμπλουτιστική. Μία από τις κύριες επιδράσεις της βιομηχανικής τεχνολογίας, καπιταλιστικής ή σοσιαλιστικής, είναι η περιβαλλοντική απλούστευση. Πολλά είδη έχουν απλά εξαφανιστεί για πάντα από τη γη. Στην ανθρώπινη κοινωνία, ο εμπορευματικός καπιταλισμός απλουστεύει εσκεμμένα την ανθρώπινη κοινότητα και κουλτούρα ώστε τα ίδια προϊόντα να μπορούν να προωθηθούν σε οποιαδήποτε αγορά. Η προοπτική για όλους είναι να γίνουμε παρόμοιοι, με ταυτόσημες ανάγκες και επιθυμίες, σε ολόκληρο τον κόσμο: η κόκα-κόλα στην Κίνα, τα μπλουτζινς στη Ρωσία και το αμερικάνικο ροκ δυνητικά παντού.

Πολύ λίγοι άνθρωποι στη γη δεν έχουν δει τις ζωές τους, ερχόμενες σε επαφή με την βιομηχανική τεχνολογία, να μην αλλάζουν από αυτή σε κάποιο βαθμό. Ο οικοφεμινισμός ως κοινωνικό κίνημα αντιστέκεται σε αυτή την κοινωνική απλούστευση υποστηρίζοντας την πλούσια ποικιλομορφία των γυναικών σε ολόκληρο τον κόσμο και αναζητά την ενότητα μέσα σε αυτή την ποικιλομορφία. Ο οικοφεμινισμός είναι πολιτικά αντίθετος με τους τρόπους που οι διαφορές αυτές μπορούν να διαχωρίσουν τις γυναίκες μεταξύ τους, μέσω των καταπιέσεων της τάξης, του προνομίου, της σεξουαλικότητας και της φυλής.

Το ειδικό μήνυμα του οικοφεμινισμού είναι πως όταν οι γυναίκες υποφέρουν τόσο από την κοινωνική κυριαρχία όσο και από την κυριαρχία πάνω στη φύση, επίσης υποφέρει και απειλείται το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του πλανήτη. Είναι σημαντικό που ο φεμινισμός και η οικολογία ως κοινωνικά κινήματα έχουν αναδυθεί τώρα, καθώς η εξέγερση της φύσης εναντίον της κυριαρχίας διαδραματίζεται ταυτόχρονα στην ανθρώπινη ιστορία και την μη ανθρώπινη φύση. Καθώς αντιμετωπίζουμε την αργή μόλυνση του περιβάλλοντος και την απορρέουσα από αυτή περιβαλλοντική απλούστευση, ή την πιθανή εξαπόλυση ενός πυρηνικού πολέμου, μπορούμε να ελπίζουμε πως η προοπτική της εξόντωσης της ζωής στον πλανήτη θα προωθήσει το αίτημα για καθολική κοινωνική αλλαγή. Ο οικοφεμινισμός υποστηρίζει ως μοναδική πρακτική λύση για τη συνέχιση της ζωής στη γη, τα ουτοπικά οράματα των αρμονικών, ποικίλων, αποκεντρωμένων κοινοτήτων, που θα χρησιμοποιούν εκείνες μόνο τις τεχνολογίες που βασίζονται σε οικολογικές αρχές.

Τα οράματα και η πολιτική συνδέονται καθώς η οικοφεμινιστική κουλτούρα και η πολιτική αρχίζουν να αναδύονται. Οι οικοφεμινίστριες χρησιμοποιούν την άμεση δράση για να επηρεάσουν τις αλλαγές που είναι άμεσες και προσωπικές καθώς και μακροπρόθεσμες και δομικές. Οι άμεσες δράσεις περιλαμβάνουν: την εκμάθηση της ολιστικής υγείας και των εναλλακτικών οικολογικών τεχνολογιών· την ζωή σε κοινότητες που εξερευνούν παλιές και νέες μορφές πνευματικότητας, οι οποίες γιορτάζουν όλη τη ζωή ως ποικίλες εκφράσεις της φύσης· τη θεώρηση των οικολογικών συνεπειών των τρόπων ζωής μας και των προσωπικών συνηθειών μας, και τη συμμετοχή στις δημιουργικές δημόσιες μορφές αντίστασης, συμπεριλαμβανομένης της μη βίαιης πολιτικής ανυπακοής.

Για μια Οικοφεμινιστική Πράξη: ο φεμινιστικός αντιμilitarισμός

Η θεωρία ποτέ δεν μετατρέπεται απλά ή εύκολα σε πράξη: στην πραγματικότητα, η θεωρία συχνά μένει πίσω από την πράξη, προσπαθώντας να αρθρώσει την κατανόηση πίσω από τα πράγματα που οι άνθρωποι ήδη κάνουν. Η πράξη είναι η ενότητα σκέψης και δράσης, ή θεωρίας και πράξης. Πολλές γυναίκες που θεμελίωσαν το φεμινιστικό αντιμilitarιστικό κίνημα στην

Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες μοιράζονται με εμένα την οικολογική οπτική που έχω διατυπώσει. Πιστεύω πως το κίνημα όπως το περιγράφω σύντομα εδώ, πηγάζει από μία τέτοια κατανόηση. Τα τελευταία τρία χρόνια έχω προσωπικά συμμετάσχει στο οικοφεμινιστικό αντιμilitarιστικό κίνημα κι έτσι η συζήτηση που ακολουθεί είναι η εκτίμηση ενός πρακτικού παραδείγματος που έχω από πρώτο χέρι.

Οι συνδέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στη βία κατά των γυναικών, τη μιλιταριστική κουλτούρα, και την ανάπτυξη και διάχυση των πυρηνικών όπλων είναι από καιρό προφανείς για τις φεμινίστριες του ειρηνικού κινήματος.¹⁵ Οι οικοφεμινίστριες όπως κι εγώ, που οι έννοιες τους για όλη τη ζωή αντλούνται από μια κατανόηση των συνδέσεων ανάμεσα στον μισογυνισμό και την καταστροφή της φύσης, άρχισαν να θεωρούν τον μιλιταρισμό και τη βιομηχανία όπλων που φλερτάρει με το θάνατο, ως την πιο άμεση απειλή για τη συνέχιση της ζωής στον πλανήτη, ενώ οι οικολογικές επιδράσεις των σύγχρονων τεχνολογιών θέτουν μια μακροπρόθεσμη απειλή. Με αυτόν τον τρόπο ο μιλιταρισμός έχει γίνει κεντρικό θέμα για τις περισσότερες οικοφεμινίστριες. Μαζί με την ανάπτυξη αυτή, πολλές από εμάς αποδεχτήκαμε την ανάλυση της βίας που γίνεται από τις ειρηνίστριες φεμινίστριες, και επομένως, ξεκινήσαμε να βλέπουμε την μη βίαιη άμεση δράση και αντίσταση ως τη βάση της πολιτικής μας πράξης.

Η οικοφεμινιστική ανάλυση του μιλιταρισμού ασχολείται με την στρατιωτικοποίηση της κουλτούρας και τις οικονομικές προτεραιότητες, που αντανakλούνται από τους τεράστιους “αμυντικούς” προϋπολογισμούς και τους ολοένα και περισσότερο μειωμένους προϋπολογισμούς των κοινωνικών υπηρεσιών. Το επίπεδο του εξοπλισμού και οι στρατιωτικές οικονομικές προτεραιότητες είναι προϊόντα της πατριαρχικής κουλτούρας, η οποία μιλά για βία σε κάθε επίπεδο. Η ελευθερία μας και οι ζωές μας απειλούνται ακόμα και όταν δεν υπάρχει πόλεμος και δεν χρησιμοποιείται κανένα πυρηνικό όπλο. Προσπαθήσαμε να καταστήσουμε σαφείς τους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους οι γυναίκες υποφέρουν από τη διεξαγωγή του πολέμου – ως λάφυρα για τους νικηφόρους στρατούς, ως πρόσφυγες, ως ανάπηρες, ως ηλικιωμένες γυναίκες και ως μόνες μητέρες που εξαρτώνται από τις μειωμένες κοινωνικές δαπάνες. Συνδέουμε τον φόβο της πυρηνικής εξαφάνισης με τον φόβο των γυναικών για την αντρική βία στις καθημερινές ζωές μας.

Για τις οικοφεμινίστριες, η στρατιωτική τεχνολογία αντανakλά μια διάχυτη πολιτισμική και πολιτική κατάσταση. Η στρατιωτική τεχνολογία συνδέεται με το βιασμό, τη γενοκτονία, και τον ιμπεριαλισμό, με την πείνα και την έλλειψη στέγης, με την μόλυνση του περιβάλλοντος, και με τις φοβισμένες ζωές των λαών του κόσμου – ειδικά των γυναικών. Οι στρατιωτικές και κρατικές εξουσιαστικές ιεραρχίες συνδέονται και αλληλοενισχύονται μέσω της στρατιωτικής τεχνολογίας. Ιδιαίτερα όπως καθορίστηκε από τον οικοφεμινισμό, το φεμινιστικό αντι-μιλιταριστικό κίνημα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη είναι ένα κίνημα ενάντια στην τεράστια καταστροφική τεχνολογία και στο σύνολο των σχέσεων εξουσίας που ενσαρκώνουν τον μιλιταρισμό.

Διάφορες δράσεις οργανώθηκαν στο Πεντάγωνο των ΗΠΑ και σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις της Ευρώπης. Η αρχική σύλληψη της Δράσης των Γυναικών στο Πεντάγωνο έγινε σε ένα οικοφεμινιστικό συνέδριο, το οποίο εγώ και άλλες οργανώσαμε, και διαδραματίστηκε στο Πεντάγωνο δυο φορές, στις 16 και 17 Νοεμβρίου του 1980 και στις 15 και 16 Νοεμβρίου το 1981. Την πρώτη χρονιά συμμετείχαν σε αυτή δυο χιλιάδες γυναίκες και περισσότερο από τις διπλάσιες τη δεύτερη. Πήραν μέρος στον σχεδιασμό και των δυο δράσεων, στις οποίες φροντίσαμε ώστε να αντανakλούν όλες τις πλευρές της πολιτικής μας. Σκόπιμα δεν υπήρχαν ομιλητές, ούτε αρχηγοί· η δράση όφειλε να δώσει έμφαση στις συνδέσεις ανάμεσα στα στρατιωτικά και τα άλλα οικοφεμινιστικά ζητήματα.

Τα θέματα της Δράσης των Γυναικών στο Πεντάγωνο μεταφέρθηκαν και σε άλλες δράσεις στις οποίες συμμετείχε η ομάδα μας, μεταξύ των οποίων και δράσεις που άλλες ομάδες οργάνωσαν.

---

15 Barbara Deming, *We Cannot Live Without Our Lives*, Grossman, New York, 1974

Στο διάστημα 12-14 Ιούνη του 1982, στις διαδηλώσεις για τον αποπλισμό στη Νέα Υόρκη, η επιτροπή της πορείας διακήρυξε τη θέση πως: “Ένας φεμινιστικός κόσμος είναι μια ελεύθερη ζώνη από πυρηνικά”, ένα σύνθημα που κρεμόταν πάνω από μια υδρόγειο που αιωρούνταν. Άλλα πανώ μιλούσαν για το όραμα ενός φεμινιστικού μέλλοντος, και τα μέλη τους φορούσαν πλακάτ στο στήθος που έγραφαν “Ο πόλεμος είναι δημιούργημα των ανδρών”, “Σταματήστε τη βία στη ζωή μας”, και “Αφοπλίστε την πατριαρχία”. Υπήρχαν παρόμοιες δράσεις, που αντλήσαν την έμπνευσή τους από τις πρώτες Δράσεις των Γυναικών στο Πεντάγωνο, τόσο στην ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη. Στην Καλιφόρνια, το Κλαμπ Bohemian, ένας παράδεισος μόνο για άντρες των επιχειρήσεων, της κυβέρνησης και της στρατιωτικής ελίτ, έγινε ο τόπος στον οποίο διαδήλωσαν γυναίκες που περικύκλωσαν το κλαμπ, εκτελώντας ένα τελετουργικό διαμαρτυρίας που επιβεβαίωνε τη ζωή. (βλέπε Scarhawk)¹⁶ Στην Αγγλία στις 12 Δεκεμβρίου του 1982, τριάντα χιλιάδες γυναίκες περικύκλωσαν μία αμερικάνικη στρατιωτική εγκατάσταση, πλέκοντας στην περιφραξή της παιδικά ρούχα, μαντίλια, ποιήματα και άλλα σύμβολα της προσωπικής ζωής τους. Κάποια στιγμή, αυθόρμητα, η λέξη *ελευθερία* ανέβηκε στα χείλη των γυναικών και ακούστηκε ολόγυρα από τη βάση. Τρεις χιλιάδες γυναίκες μπλόκαραν χωρίς βία τις εισόδους της βάσης στις 13 Δεκεμβρίου (βλέπε Fisher).¹⁷

Η πολιτική που δημιουργείται από αυτές τις δράσεις πηγάζει από τη γυναικεία κουλτούρα: ενσαρκώνοντας ό,τι είναι καλύτερο από την – προσανατολισμένη στη ζωή – κοινωνικοποίηση, χτίζοντας πάνω στη γυναικεία διαφορετικότητα, αναζητώντας την ενοποίηση των ζητημάτων, οργανωμένη με οπτικά και συναισθηματικά ευφάνταστους τρόπους σε αντιεραρχικά μικρές ομάδες.

Αυτές οι δράσεις αποτελούν παραδείγματα οικοφεμινισμού. Ενώ οι τεχνοκράτες ειδικοί (συμπεριλαμβανομένων των φεμινιστριών) λογομαχούν για τα υπέρ και τα κατά των οπλικών συστημάτων, ο οικοφεμινισμός προσεγγίζει τα θέματα του αποπλισμού από μια οικεία και ηθική πλευρά. Ο οικοφεμινισμός θεωρεί πως μια προσωποκεντρική, αποκεντρωμένη κουλτούρα και πολιτική της άμεσης δράσης, που επιβεβαιώνει τη ζωή, είναι σημαντικές προκειμένου να σταματήσει ο εξοπλιστικός ανταγωνισμός και να αλλάξουν οι προτεραιότητες του κόσμου. Επειδή ένας τέτοιος ανταγωνισμός συνδέεται με την περιφρόνηση των γυναικών και ολόκληρης της φύσης, το θέμα του αποπλισμού και της απειλής ενός πυρηνικού πολέμου είναι ένα φεμινιστικό ζήτημα. Είναι το απόλυτο ανθρώπινο ζήτημα και το απόλυτο οικολογικό θέμα. Και έτσι η οικολογία, ο φεμινισμός, η απελευθέρωση μας καθώς και ολόκληρης της φύσης συνδέονται.

---

16 Starhawk, *Dreaming the Dark: Magic, Sex and Politics*, Beacon Press, Boston, 1982, σελ. 168.

17 Berenice Fisher, “Women Ignite English Movement”, *Womanews*, Feb. 1983

Άλλες πηγές

Daly, Mary. *Gynecology: The Metaethics of Radical Feminism*. Boston: Beacon Press, 1978.

Griffin, Susan. *Woman and Nature*. New York: Harper & Row, 1978.

King, Ynestra. “All is Connectedness: Scenes from the Women’s Pentagon Action USA.” *In Keeping the Peace: A Women’s Peace Handbook*, Lynne Johnes, ed., London: The Women’s Press, 1983.